ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Savrieva Madina Xakimovna

Navoiy innovatsiyalar universtiteti, iqtisodiyot fanlari doktori (PhD)., v.b.dots

savrievamadina@gmail.com

Rayimova Feruza Nodirbek qizi

Navoiy innovatsiyalar universtiteti, “Iqtisodiyot” yo‘nalishi, 2-bosqich talabasi

feruzarayimova691@gmail.com

SANOAT KLASTERLARINI RIVOJLANTIRISHNING MINTAQAVIY IQTISODIYOTDAGI O‘RNI

Annotatsiya

maqola sanoat klasterlari va ularning mintaqa rivojlanishdagi o‘rni, turli klasterlar va ularning muvaffaqiyatini belgilovchi omillar, xususiyatlar va ish sharoitlari, shuningdek, bu jarayonda mintaqalarda sanoat klasterlarining ishlashi va rivojlanishini yaxshilash,ar va choralarni ishlab chiqishzarurati mavjudligi, iqtisodiyot, menejment va davlat boshqaruvi mutaxassislari, shuningdek, sanoat klasterlari va ularning mintaqaviy rivojlanishdagi roli bilan bog‘liq masalalarni o‘rganish zarurligi yoritilgan.

Tayanch so‘zlar

sanoat klasterlari, mintaqaviy rivojlanish, muvaffaqiyat omillari, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, xalqaro hamkorlik.

Аннотация

в статье рассматриваются промышленные кластеры и их роль в региональном развитии, различные кластеры, а также факторы, характеристики и условия труда, определяющие их успех, необходимость разработки мер и способов улучшения функционирования и развития промышленных кластеров в регионах в этом процессе, потребность в специалистах в области экономики, управления и государственного управления, а также необходимость изучения вопросов, связанных с промышленными кластерами и их ролью в региональном развитии.

Ключевые слова

промышленные кластеры, региональное развитие, факторы успеха, государственная поддержка, международное сотрудничество.

Abstract

the article examines industrial clusters and their role in regional development, various clusters, as well as factors, characteristics and working conditions that determine their success, the need to develop measures and methods to improve the functioning and development of

industrial clusters in the regions in this process, the need for specialists in the field of economics, management and public administration, as well as the need to study issues related to industrial clusters and their role in regional development.

Keywords

industrial clusters, regional development, success factors, state support, international cooperation.

Sanoat klasterlari mintaqaviy rivojlanishda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, milliy iqtisodiyotlarning raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Klaster yondashuvi ma’lum bir hudud ichidagi korxonalar, ilmiy-tadqiqot tashkilotlari, ta’lim muassasalari va davlat idoralari o‘rtasidagi integratsiya va o‘zaro ta’sirni o‘z ichiga oladi. Ushbu tarmoq tashkiloti resurslarni taqsimlash, innovatsiyalar va iqtisodiy rivojlanish uchun maqbul sharoitlarni yaratadi.

So‘nggi yillarda klaster yondashuvlari dunyoning ko‘plab mamlakatlarida faol o‘rganilmoqda va qo‘llanilmoqda. Rivojlangan mamlakatlarda sanoat klasterlari mintaqaviy siyosat uchun muhim vositaga aylandi, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va eksport salohiyatini oshirishga yordam beradi.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda, jumladan, mamlakatimizda ham klaster tashabbuslari tobora muhim ahamiyatga ega, chunki ular iqtisodiy diversifikatsiya, ish o‘rinlarini yaratish va aholi farovonligini oshirishga hissa qo‘shadi.

Biroq, klaster yondashuvining ko‘plab afzalliklariga qaramay, uni muvaffaqiyatli amalga oshirishga to‘sqinlik qilishi mumkin bo‘lgan bir qator muammolar va qiyinchiliklar mavjud. Xususan, muhim jihat klasterlarni shakllantirish va rivojlantirish uchun maqbul sharoitlarni aniqlash, shuningdek, klaster ishtirokchilari o‘rtasidagi to‘siqlarni yengib o‘tish va ular o‘rtasida samarali o‘zaro ta’sirlarni tashkil qilishdir. Davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash va klaster ishtirokchilarining mustaqilligi o‘rtasidagi muvozanatni topish ham dolzarb masala bo‘lib, sanoat klasterlarini rivojlantirishda xalqaro hamkorlikning rolini aniqlash ham dolzarbdir.

Zamonaviy iqtisodiyotda sanoat klasterlari mintaqaviy rivojlanishning asosiy vositasiga aylandi. Klasterlar geografik jihatdan jamlangan o‘zaro bog‘liq kompaniyalar, ixtisoslashgan yetkazib beruvchilar va bir-biri bilan hamkorlik qiladigan va raqobatlashadigan ta’lim va ilmiy muassasalar guruhlaridir. Mintaqaviy rivojlanish uchun sanoat klasterlarining ahamiyati ularning raqobatbardoshlik, innovatsiya va iqtisodiy o‘sishni oshirish qobiliyatidadir.

Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, milliy iqtisodiyotlarni, shuningdek, mintaqaviy iqtisodiy tizimlarni tuzishga klaster yondashuvi ishlab chiqarish samaradorligini, raqobatbardoshlikni va jamoat farovonligini oshirishning asosiy shartidir. Mintaqalar iqtisodiyotida klaster rivojlanishini shakllantirish va boshqarish so‘nggi yillarda iqtisodchilar tomonidan ko‘plab tadqiqotlar mavzusi bo‘lib kelgan[1].

M. Enraytning tadqiqotlari “hududiy klaster” nazariyasini rivojlantirishga qaratilgan. Uning fikricha, raqobatdagi ustunliklar milliy emas, balki hududiy darajada shakllanib, bunda hududlar rivojlanishining tarixiy shart-sharoitlari, biznesni yuritish, ishlab chiqarishni tashkil etish va

[1] Березовский, Д. С. Промышленные кластеры: определение, сущность и особенности формирования / Д. С. Березовский // Вестник Московского государственного университета печати. –2012. – № 2. – С. 20–32.

ta'limdagi o'ziga xosliklar asosiy ahamiyat kasb etadi. Hududiy klasterlarni davlat va ilmiy-tadqiqot muassasalari maqsadli qo'llab-quvvatlashi lozim[2].

Sanoat klasterlarining asosiy o'rni va afzalliklari:

1.Raqobatbardoshlikning oshishi: Korxonalarni birlashtirish umumiy infratuzilmani, texnologiyalarni joriy etishni va mahsulot sifatini yaxshilashni ta'minlaydi.

2.Iqtisodiy mintaqaning o'sishi: Klasterlar mintaqaviy yalpi ichki mahsulot o'sishini oshiradi, investitsiyalarni jalb qiladi va soliq tushumlarini oshiradi.

3.Innovatsion rivojlanish: Kompaniyalar, universitetlar va ilmiy-tadqiqot institutlari o'rtasidagi o'zaro ta'sir yangi texnologiyalarni joriy etishga yordam beradi.

4.Import o'rnini bosish: Klasterlar tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliylashtirish va tashqi ta'minotni tejash uchun mo'ljallangan.

5.Ijtimoiy ta'sir: Yangi ish o'rinlarini yaratish va biznes hamjamiyatini mustahkamlash.

6.Klaster yondashuvi sanoatni rivojlantirish yetkazib beruvchilar va iste'molchilarning rivojlanishini rag'batlantiradigan sohalarga yaxlit yondashuvni ta'minlaydi.

Fikrimizcha, klasterning to'liq va yagona to'g'ri ta'rifini ishlab chiqish mumkin emas. Ta'riflar klasterlarning tarmoq va hududiy qamrovi, ishlab chiqarilayotgan mahsulot va xizmatlarning xususiyatlariga bog'liq bo'ladi. Klasterlarga ta'rif berishda ularga xos bo'lgan hududiy yaqinlik, o'zaro aloqadorlik, sinergizm va resurslardan samarali foydalanish kabi tamoyillarni hisobga olish lozim. Bizning fikrimizcha, hududiy klaster – bu qo'shilgan qiymat yaratilishining asosiy texnologik zanjiriga kiruvchi, ma'lum hududda joylashgan, hamkorlikdagi faoliyatdan sinergetik samara oluvchi va resurslardan samarali foydalanish asosida hududiy rivojlanishni ta'minlovchi o'zaro aloqador korxonalar guruhidir.

Klasterlar iqtisodiyotni milliy, mintaqaviy va tarmoq darajasida rivojlantirishning muhim instrumentiga aylangan. Bu rivojlanishga sanoatning optimal tuzilmasini yaratish natijasida ishlab chiqaruvchilar, fan va ta'lim muassasalari orasidagi aloqalarning to'g'ri tashkil etilishi hamda innovatsiyalar diffuziyasidan kelib chiquvchi sinergetik samara hisobiga erishiladi39. Hududiy klasterlar tabiiy resurslar, inson resurslari, moddiy-texnik va moliyaviy resurslar hamda innovatsion resurslarni mujassamlashtirgan holda ishlab chiqaruvchilarning mahsulot hajmi o'sishiga, hudud iqtisodiyoti rivojlanishiga, tovar va xizmatlar raqobatbardoshligining oshishiga sharoit yaratadi[3]. Masalan, agrosanoat klasterlari aholining birlamchi ehtiyojlarini qondirish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini chuqur qayta ishlash, yangi ish o'rinlari yaratish, mavjud resurs va imkoniyatlardan samarali foydalanish imkonini beradi. Aytish mumkinki, agrosanoat klasterlari qishloq xo'jaligini rivojlantirishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi – drayveriga aylangan.

[2] D.K. Begimova. Klasterlashtirish asosida mintaqalar tabiiy-iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanish. Monografiya. Toshkent. 2024. B.-12.

[3] Макаров И.Н., Сотников Н.Б. Зонально-кластерный подход как инструмент государственной политики управления развитием хозяйственных систем // Экономика, предпринимательство и право. – 2022. – Том 12. – № 10. – doi: 10.18334/epp.12.10.116330.

Sanoat klasterini yaratish va rivojlantirish jarayoni bir necha bosqichlarni o‘z ichiga oladi. Keling, ularni batafsilroq ko‘rib chiqaylik:

1. Ishtirokchilarning muhim massasini shakllantirish.

Klasterni yaratishning birinchi bosqichi ishtirokchilarning muhim massasini, ya’ni klasterni tashkil qilish uchun birlashadigan kompaniyalar va tashkilotlarni shakllantirishdir. Ushbu bosqichning maqsadi kuchli klaster yaratish uchun bir-birini to‘ldira oladigan va kuchaytira oladigan korxonalarni jalb qilishdir.

2. Umumiy maqsadni aniqlash.

Klaster ishtirokchilari aniqlangandan so‘ng, ular intiladigan umumiy maqsadni aniqlash kerak. Maqsad aniq va aniq bo‘lishi kerak, shunda uni o‘lchash va baholash mumkin bo‘ladi. Umumiy maqsad klaster ishtirokchilarining ehtiyojlari va manfaatlarini, shuningdek, u faoliyat yuritadigan mintaqani hisobga olishi kerak[4].

3. Strategiyani ishlab chiqish.

Umumiy maqsad aniqlangandan so‘ng, klaster ushbu maqsadga qanday erishishini belgilaydigan strategiyani ishlab chiqish kerak. Strategiya infratuzilmani yaratish, loyihalarni boshqarish va maqsadga erishish uchun dasturlar va tadbirlarni ishlab chiqish rejalarini o‘z ichiga olishi kerak.

4. Infratuzilmani yaratish.

Sanoat klasterining muvaffaqiyatli ishlashi uchun uning ishtirokchilari uchun qulay ish sharoitlarini ta’minlaydigan tegishli infratuzilma talab qilinadi. Bunga ishlab chiqarish inshootlari, laboratoriyalar, konferensiya zallari, jamoat joylari, transport va kommunikatsiyalarga kirish va boshqalarni yaratish kirishi mumkin.

5. Investitsiyalarni jalb qilish.

Sanoat klasterining muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun investitsiyalar zarur bo‘lib, ularni davlat va xususiy investorlar kabi turli manbalardan olish mumkin. Investitsiyalardan infratuzilmani yaratish, tadbirlarni o‘tkazish, innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish, xodimlarni o‘qitish va boshqalar uchun foydalanish mumkin.

6. Loyihalarni boshqarish va muvofiqlashtirish.

Sanoat klasterini yaratish va rivojlantirish jarayonining yakuniy bosqichi loyihalarni boshqarish va muvofiqlashtirishdir. Umumiy maqsadga erishish va yuqori darajadagi samaradorlikni saqlab qolish uchun samarali klaster boshqaruvini ta'minlash muhimdir. Bunga klaster ishtirokchilarining ishini muvofiqlashtirish, ishtirokchilar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni qo‘llab-quvvatlash, strategiyalar va harakatlar rejalarini ishlab chiqish, tadbirlarni o‘tkazish va boshqa ko‘p narsalar kirishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, sanoat klasterlari bugungi sharoitda mintaqaviy rivojlanishning asosiy vositasidir. Klasterlash bir nechta ishtirokchilarning sa’y-harakatlarini birlashtirishga,

[4] Долгополов А. И. Кластерный подход к развитию регионов: опыт и перспективы // Региональная экономика. 2017. № 1 (25). С. 78–88.

raqobatbardoshlik va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga, yangi ish o‘rinlarini yaratishga, innovatsiyalarni rivojlantirishga va biznes hamjamiyatini mustahkamlashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Березовский, Д. С. Промышленные кластеры: определение, сущность и особенности формирования / Д. С. Березовский // Вестник Московского государственного университета печати. –2012. – № 2. – С. 20–32.
2. D.K. Begimova. Klasterlashtirish asosida mintaqalar tabiiy-iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanish. Monografiya. Toshkent. 2024. B.-12.
3. Макаров И.Н., Сотников Н.Б. Зонально-кластерный подход как инструмент государственной политики управления развитием хозяйственных систем // Экономика, предпринимательство и право. – 2022. – Том 12. – № 10. – doi: 10.18334/epp.12.10.116330.
4. Долгополов А. И. Кластерный подход к развитию регионов: опыт и перспективы // Региональная экономика. 2017. № 1 (25). С. 78–88.